

Curtis Dóra – író, könyvelő (Melbourne, Ausztrália)

Lépten-nyomon robbantak a bombák

Curtis Dóra (leánykori neve: Ruzsiczky Teodóra) 1928. január 19-én született Nagyréten. A család Szerencsen lakott, apja a cukorgyárban dolgozott, de szülei hamar elváltak, és Dórát az édesanyja, illetve évekig budapesti rokonok nevelték. A gimnáziumi tanulmányait Debrecenben, az apácánál, a bentlakásos Svetits intézetben, majd a nyíregyházi angolkisasszonyoknál, valamint az ungvári kereskedelmi iskolában végezte, de a háború közbeszólt. 1944 októberében a család a szovjet hadsereg inváziója elől Balatonvilágosra, majd onnan kalandos körülmények és sok-sok veszély közepette Ausztriába, onnan pedig Németországba menekült.

Dóra és családja 1945-től 1951-ig nagy nyomorban, különböző bajorországi menekülttáborokban, illetve egy német arisztokrata család birtokán lakott. A fiatal lány a magyar menekültek passau-i gimnáziumában érettségizett, majd a cukrászszakmát is kitanulta. 1950 júniusában férjhez ment gimnáziumi latin-tanárához, Regős Jánoshoz, aki már a középiskolás évek alatt is udvarolt neki.

A házaspár nem sokkal ezután kivándorolt Ausztráliába, ahol 1951 novemberében megszületett egyetlen gyermekük, Árpád, aki azonban kilenc hónapos korában gyógyíthatatlan betegség következtében meghalt. Dóra többi családtagja Braziliában telepedett le, és csak a kilencvenes évek közepén látta őket újra. Dóra és férje Melbourne-ben telepedett le, ahol az asszony könyvelőként helyezkedett el.

Dóra 1967-ben – többéves különélés után – elvált férjétől, majd élettársi kapcsolatba lépett Kálmán Vilmosmal, s az ő halála után 1969 végén feleségül ment régi ismerőséhez, a megözvegyült magyar Curtis Viktorhoz.

A férfi bankpénztárosként, a hölgy könyvelőként dolgozott. A férj 1995 júniusában elhunyt, Dóra pedig 1997-ben hazaköltözött Budapestre. Kalandos életútját Valaki vigyáz rám címmel könyv alakban is megjelentette.

A második világháború pokla 1944 őszén már Magyarországon (is) tombolt. A szovjet invázió elől 1944 októberében a család – immár Dóra két kistestvérével, Beával és Bertivel – Balatonvilágosra menekült. Itt kezdődik történetünk, de ezt már a főszereplő, Dóra meséli el.

1944. október 15., életem szomorú és lehangolt. Kint sétálok a Balaton partján. Várom a család többi tagját, hogy menjünk a kiskocsmába ebédelni. Közéledik az orosz front, napok kérdése, hogy áttörnek Dunaföldvárnál. Mi lesz velünk? Félek! Látom, hogy sokáig nem megyünk haza. Hideg, nyirkos szél fúj a Balaton felől. Fázom! Cimbi, az udvarlóm – Gesztesi Tibor, aki a fronton szolgált – nagyon hiányzik. Vajon Apu hol van? Megint egyedül maradtam.

Étterembe mentünk ebédelni. Mindnyájan leültünk egy nagy asztalhoz. Összesen két kislány, három idős ember, Anyu és én. Ettük a levest, nyílt az ajtó, és belépett három SS-katonatiszt. Mellettünk, egy piros kockás terítővel letakart asztalhoz lépnek, lekapcsolták a revolvertáskájukat és leültek. Németül beszélgettek, és rendeltek. Engem zavart, hogy „ezek” mellettünk ültek le, de nem tudom, miért. A rádióból cigányzene szólt. Az SS-tisztek sört kértek németül.

A zene elhallgatott. Csend! A szobában mindenki néma, csak a németek duruzsoltak. Mi történik? Mindnyájan felnéztünk. A rádióbemondó zavart hangon megszólalt:

„Kedves hallgatóim, öméltósága, a kormányzó úr egy nyilatkozatot óhajt közzétenni.”

A próklamációt csak részleteiben tudom idézni: „Szomorúan kell megállapítanom, hogy a Német Birodalom a szövetségi hűséget a maga részéről velünk szemben már régen megszegte. Elhatároztam, hogy a magyar nemzet becsületét megőrzöm, a volt szövetségeseikkel szemben is, midőn az, a kilátásba helyezett megfelelő katonai segítség helyett, a magyar nemzetet legnagyobb kincsétől, szabadságától és függetlenségétől akarja végleg megfosztani. Ezért kö-

zöltem a Német Birodalom itteni képviselőjével, hogy eddigi ellenfeinkkel előzetes fegyverszünetet kötünk, s velük szemben minden ellenségeskedést beszüntetünk. Bízva igazságérzetükben, velük egyetértésben kívánom a nemzet életének folytonosságát, és céljának megvalósítását biztosítani. A honvédség előjáróit megfelelően utasítottam, ezért a csapatok, esküjükhöz híven, egyidejűleg kibocsátott hadparancsom értelmében az általam nevezett parancsnokoknak kötelesek engedelmeskedni.”

A kormányzó szövege így zárult: „Minden becsületes magyart arra kérek, kövessen engem ezen az áldozatot kívánó úton, amely Magyarország megmentéséhez vezet.”

Anyám hangos zokogásban tört ki. Az SS-tisztek minket néztek. Megfagyott bennem a vér, mert tudatára ébredtem, hogy milyen veszélyes a helyzet. Az idősek szeméből rémület tükröződött, amikor a tisztek a fegyverszíjukért nyúltak. Mindenki mozdulatlanul ült, csak Anyu zokogott tovább. Az SS tisztek, szemmel tartva a vendégeket, felcsatolták az övüket, és hosszú, kimért lépésekkel távoztak a vendéglőből.

Anyura nézve láttam, hogy összeroskadva sír; éreztem, én lehetek az egyetlen, aki segíthet neki. Felálltam, megfogtam a vállát, sóhajt tört ki belőle: „O, Istenem!” – és a karomba kapaszkodott.

Elrepültek a gyermekeim! Ráébredtem, hogy felnőttem! Felnőttem, de nem vagyok rá felkészülve.

A próklamációt követő hetekben bizonytalan volt a politikai helyzet, nem tudtuk, ki a barát, és ki az ellenség. Csak azt hallottuk, hogy a nyilasok épp olyan könyörtelenek, mint az SS. A zsidók összeszedése és kiszállításra Auschwitzba, és a „harcolunk az oroszok ellen a végsőkig” jelmondata volt irányadó. Hideg szaladgált már a hátamon, amikor a barna uniformist láttam. Csak azt kívántam, hogy legyen vége, és ne legyen több háború.

Zárdai neveltetésem és fiatal korom nem segített, amikor menekülnünk kellett. Naivan és tapasztalatlanul kerültem bele a nagyvilági felfordulásba. Az élet azonban hamar rászorított, hogy megismerjem a küzdelmet és a nyomorúságot, és máról holnapra felelősségteljes szerepet rótt rám, mely tele volt félelemmel és bizonytalansággal. Ezek a gondolatok foglalkoztattak 1944-ben, egyik november eleji délutánon, „hazafelé” tartva Balatonvilágosra.

Ahogy Anyura néztem, és láttam gondterhelt arcát, amint Fici bácsiért – ő Anyu második férje, Cornides Albert – aggódik, arra gondoltam, milyen szomorú képet festünk ebben a kis, szürke, hideg szobában. Ugyanis, mint főszolgabíró, Fici bácsinak Szerencsen kellett maradnia az utolsó percig. A következő napokban nem sokat beszélünk, a saját problémáinkkal foglalkoztunk. Hogy Fici bácsi mikor fog minket Balatonvilágosról Somorjára vinni, azt csak a jó Isten tudta volna megmondani. De eljött az a nap is.

November elején, amikor az ellenség tíz kilométerre volt Szerencstől, Fici bácsi késő este kocsiba vágta magát, és a sötétség leple alatt elindult Szönybe. Mivel Szönyön kellett nekünk is keresztülmennünk Somorja felé, ideküldték a szekereket az élelem legnagyobb részével és más holmikkal, köztük a csoma-

gomat is, amelyben a télikabátom is volt. Itt szolgált Fici bácsi szolgabírója, Garas Pista, ő vigyázott a szekerekre, és őt kérte meg Fici bácsi, hogy szerezzen nekünk szállást arra a pár napra, amíg átutazóban ott időzünk. Fici bácsi már előzőleg megkapta a behívóját. Somorján kellett jelentkeznie, miután az ellenség áttört a Tiszán Tokajnál.

Mire Fici bácsi Balatonvilágosra ért, az ország fele már az ellenség kezén volt. A menekülés lehangoló volt, de féltünk, hogy ha nem megyünk, az ellenség kegyetlen bánásmódjának tesszük ki magunkat.

Egy fagyos novemberi hajnalon indultunk el. Zsófi néni, Berti bácsi, Anyu, Bea és Berti begyömöszölték magukat Fici bácsi kis Opeljébe. József, a lovasz vezette a szekérbe fogott hátaslovakat. A szekérre feltettünk minden csomagot, és annak tetején Mamó és én ültünk. Kora délelőtt, amire beértünk Székesfehérvárra, ólmos eső esett. Átfagyva másztunk le a szekérről, amikor megálltunk egy ismerős családnál. Jólesett ismét meleg szobába kerülni. Meghívtak bennünket ebédre.

Mikor újra útra keltünk, ismeretlen menekültek csatlakoztak hozzánk szekerekkel, és így karavánt alkottunk. Lassan haladtunk, ismét a csomagok tetején ültünk a szekéren. Késő délután hidegre fordult az idő. Mamóhoz bújtam, átölelt, hogy ne fázzam, de az ujjaim megmerevedtek és fájtak a hidegtől. Délről erősödött az ágyúördögés, és tudtuk, hogy miért. A monoton morajlás elbódított bennünket, amikor repülőgép közeledésére lettünk figyelmesek. Valaki elordította magát: „Légiriadó! Szekerek alá! Gyorsan!”

Józseffel leugrottunk a szekérről, Mamót is gyorsan leszedtük, és a szekér alá feküdtünk a sárba, mert máris jött a mélyrepülő. A géppuskáját a nyomorult menekülőkre irányította. A szóródó lövedékek sarat fröcsköltek arcunka, amint barázdát repesztettek a szekér tulsó oldalán. Ott feküdtünk a szekér alatt, halálfélelemmel várva és figyelve. Anyák védték jajveszékkel síró kicsinyeiket a saját testükkel. A támadás talán két percig tartott, de örökkévalóságnak tűnt. Mire végre elmúlt a veszély, remegő öregek, zokogó gyerekek, sebesült menekültek feküdtek az úton szanaszét; vér, bűz körülöttünk mindenhol...

Sötét volt már, mire Szőnybe értünk. Mi ott maradtunk pár napig, de a többiek továbbmentek. A család Garas Pistánál lakott, míg Mamót meg engem egy idegen helyre szállásoltak. Rettenetes szoba volt. Hideg volt, cigaretta- és mosdatlan férfiszag töltötte be a párnákat, a matracot, mindent. A helyiség talán katonai szálláshely lehetett, mert a szobában állt néhány félig rozsdás vaságy – öreg, foltos matracokkal –, nem volt sem lepedő, sem párnahuzat, csak egy-egy szürke pokróc. Keserves éjszakákat töltöttünk ott. Keztem ráébredni, mit jelent menekülni lenni.

Reggel a családkhoz mentünk, ott töltöttük a napot. Anyuval ebédet főztünk, amikor csengettek. Mentem ajtót nyitni. Cimbi állt ott kitérve karral. Fici bácsi értesítette, hogy hol telepedtünk le pár napra. Feltűnt, hogy Anyu nem is csodálkozott Cimbi megjelenésén. Beszélgetni kezdünk, mikor Anyu tájékoztatta Cimbit, hogy két nap múlva Somorjára megyünk, és ha nem tudják megállítani az orosz frontot, tovább indulunk Ausztriába.

Anyu így folytatta: „Nem tudom, magának mi a szándéka Dórával?” Kínos csend következett, elpirultam, és bosszankodtam, hogy miért tesz fel Anyu ilyen kérdést. Miután Cimbi nagyot nyelt, válaszolt: „Idővel szeretném őt feleségül venni. Még egy hónap betegszabadságom van, azután jelentkezni kell a századomnál.”

Erre Anyu felállt, és Cimbi nyakába borult: „Nagyon örvendek, Cimbi, hisz igen szeretjük magát, de talán nem magázlak többet, ha ilyen szándékaid vannak. Nagyon boldog vagyok, Cimbi, jobb vőt nem is kívánhatnánk” – és arcon csókolta Cimbit.

Cimbi felemelte Anyu kezét, kezét csókolt neki, majd hozzám lépett és arcon csókolt. Rettenetes zavarba jöttem, és dühöngtem ezen a leánykérésen. Szerelmes voltam, de hogy jön Anyu ahhoz, hogy így csikarja ki a megkérésemet. Fialat és tapasztalatlan voltam, eddig moziba sem engedtek el velem egyedül. Szép lett volna, ha Cimbi magától kér meg, de akkor sem tudom, hogy mit feleltem volna neki. Hisz eddig csak egyetlen egyszer tudtunk pár percig egyedül beszélgetni, a kartali parkban. Miért lőkött Anyu Cimbihez? Gondolom, talán ez volt a megoldás az ő szemében.

Mikor Cimbi elment, ígérte, hogy felkeres Somorján. Másnap folytattuk a menekülést. Fici bácsi szabadságot kapott, hogy családját Somorjára költöztethesse. A szekerek megint Szőnyben maradtak, így a télikabátom is. Anyu rám adta a kis félbundáját az útra, ő a gyerekekkel és Fici bácsi szüleiével ismét előrement az autóval.

Este lett, mire becamogtunk Somorjára. A szobánkban tisztaság és rend volt, és egy vaskályha állt a sarokban, tüzelő nélkül. Bemásztunk a takarók alá ruhástól. De üresen korgó gyomorral, átfázva nem lehet még aludni sem. Másnap reggel kint a járda jeges volt. Óvatosan lépkedtem Anyuék háza felé. Anyu várt forró teával és meleg szobával. Így éltünk Somorján, és közben Cimbitől álmodoztam. Hétféteken meg is érkezett. Anyunál ettünk, s utána hazakísért és velünk maradt estig. Anyu folyton azt hajtogatta, hogy Cimbi rövidesen eljegyezz. Arról is volt szó, hogy, mint menyasszony, velük mehetnek. Az volt az érzésem, mintha Anyu lőköne Cimbi felé. Ezek a dolgok ismétlődtek minden vasárnap, amikor Cimbi látogatóba jött.

A háború igen veszélyessé vált. Állandóan légiriadó volt. Óvóhely, vagy pince nem volt, így csak a szobában ültünk, s ahogy becsaptak a bombák, az ablaküvegek beleremegtek. Nagyon féltém, nem akartam meghalni.

Karácsonykor Anyunk sikerült egy fenyőfát kerítenie. A házigazdánk üzletében vettünk ezüst szalagot, almát meg kekszet, és ezt akasztottuk a fára. Bea és Berti még hittek a Jézusban, Fici bácsi játékokat is szerzett nekik. Cimbit is meghívtuk szentestére. Berámázott fényképemet adtam neki karácsonyra, ő elhunyt édesanyja medalionját ajándékozta nekem.

Karácsony napján Anyu sokat értekezett Cimbivel. Vacsora közben Anyu poharat emelt, és bejelentette, hogy szilveszter este lesz az eljegyzésünk. Január 3-án Cimbinek az alakulatához vissza kell térnie, és csak úgy mehetnek vele, ha eljegyezték. Nem értettem a dolgot, mit keresnek én az alakulatánál, de nem ellenkeztem.

Anyu meg Cimbi szereztek gyűrűt, és mire az újévet köszöntöttük, már Cimbi jegyese voltam. Harmadikán reggel rohamegyenruhában jelent meg – búcsúzni. Elkísértem, ahol a találkozója volt az alakulatával.

Kegyetlenül hideg nap volt. Keservesen búcsúztam tőle, nem tudtam, látom-e még az életben. Kérdeztem: „Miért nem mehetek veled?”. Azért, mert valószínűleg a frontra megyek – válaszolt türelmetlenül. Mikor az alakulat megérkezett, láttam, hogy asszonyok, gyerekek, anyák, apák is voltak köztük. Sietve felmászott egy teherautóra, és máris mentek. Nagyon csalódottan ballagtam haza; rájöttem, hogy nem akart magával vinni, túlságosan nagy felelősség hárult volna rá miattam.

Érzéseim felkavarodtak. Egyszer menyasszony voltam, azután megint gyermek. Mindenki úgy kezelte, ahogy neki tetszett. Senkit nem érdekelt, hogy mit érzek, és mi fáj. Ugy véltem, Fici bácsi rossz néven vette, hogy nem mentem el. Azt hitték, nem lesz több gondjuk rám. Tévedtek! Cimbinek más volt az elképzelése.

Egy hét múlva indultunk Ausztriába. A tizenhatodik születésnapom előtt kilenc nappal dolgozni kezdtem a háziasszonyunk, Mária üzletében. Megegyeztünk, hogy segíték neki az üzletében kiszolgálni a vevőt, ő pedig tüzelőt ad. Végül örültem az egyezségnek, mert nem kellett többet fát lopni. Másnap reggel mindjárt mentem az üzletbe, és alig voltam ott egy órát, mikor Mária szólt, hogy keresnek.

József várt rám: „Dóra kisasszony, üzenetet hozok a nagyságos asszonytól. Tessék azonnal útra kelni, és Győrbe menni, mert ma délután négy órakor indul a vonat Ausztriába.”

„József, mit mondott anyukám, mivel menjünk Győrbe?” – kérdeztem. „Kisasszony kérem, azt üzenete a nagyságos asszony, hogy jön egy német teherautó, várják azt meg kint a sarkon, az felveszi magukat. A nagyságos asszonyék már elmentek az autóval.”

Máris kaptam a kabátom, hogy Mamót értesítsem a teendőkről. Mikor elmondtam neki a helyzetet, megmakacsolta magát: nem jön, ott marad, Mária mondta, hogy maradhat. Hiába győzködtem, nem volt hajlandó jönni. Azt mondta: „Elegem volt az árokban fekvésből és a géppuskázásból. Ha meg kell halnom, inkább itt a házban akarok meghalni, mint kint az úton, ezer menekülttel hadakozva egy kis helyért. Én nem megyek!”

Szaladtam a kijelölt helyre. A sarokra érve nagy volt a kavarodás, az utakon hemzsegték a menekülők, és rengeteg katonai jármű haladt lépésben, majd megállt, és újra nekilendült. Ott topogtam a sarkon, nagyon fáztam. Nagy volt a káosz az úton, mindenki ment valamerre, én pedig álltam és vártam, sok más menekülttel.

Már kezdtem türelmetlenkedni, mikor megszólalt a sziréna. Mit csináljak? Hova rohanjak? Nem volt hova menni. Somorján nem voltak óvóhelyek. Az emberek elfásultan ácsorogtak, és vártak. Jöttek a bombázók, az idő meg egyre múlt, hogyan fogok Győrbe érni időben?

Kezdték felkérkedni mindenféle járműre, hogy vegyenek fel. Senkit sem érdekelt, amit mondok, elengedték a fülük mellett. A lábujjaimat már nem éreztem, annyira hideg volt. Hallottuk a bombázókat közeledni. „Szegény pestiek! Ezek oda mennek...” – hallottam mellettem.

Az idő repült, és én még mindig a sarkon álltam. Aggódtam, hogy nem érek Győrbe időben. Akárki megállt a közelemben, könyörögtem, vegyenek fel. „Győrben kell lennem négy órára. Kérem, segítsen valaki!”

Legszívesebben elbógtam volna magam, de az nem segített volna. A légiriadót még nem fújták le. Az üres bombázókat hallottuk közeledni, Budapest felől. Ahogy közelebb értek, erős füttyülő sivítást hallottam, amely ezt jelezte, hogy bomba zuhan, és robbanni fog a következő pillanatban. Nem is tudtam ezt végiggondolni, amikor rettenetes nyomást éreztem a fülemben. Látni nem láttam, de abban a pillanatban falnak vágódtam. Nem tudom, hogy a légnomástól-e, vagy valaki nekilökött a falnak a pánikban. Pokoli lárma, zűrzavar támadt. Fuss! Szaladj! Lángba borult a város, emberek rohagáltak, menekültek. Én is sodródtam az emberekkel, nem tudom, hová! Égett hússzag csapta meg az orromat. Honnan? Emberek égtek? Vagy állat? Nem érdekelt. Mindenki pánikban volt, és csak magát mentette. Valaki fekiútt az utcán, az emberek átugrották, belebotlottak, belerúgtak. Élt-e vagy meghalt, fogalmam sem volt. A szívem a torkomban vert, nem tudtam továbbszaladni, meg kellett állnom, nem kaptam levegőt. Sikerült kikerülni a tűz irányából.

Megálltam pár percre. Valaki cibálta a szoknyámat. Oldalra nézek, kislány kormos arccal – négy vagy öt éves – kapaszkodik a szoknyámba: „Hol van anyukám?” Most már én is sírni kezdtem. „Nem tudom, én is az anyémet keresem!” – válaszoltam, de addigra már el is tűnt a tömegben.

A bombázók addigra már elrepültek. Egy német teherautó megállt az úton, nem tudott továbbmenni a tömegtől. Könyörögtem, vegyenek fel, mert indul a vonatom Győrből négy órákor. A vezető rám kiáltott: „Gehe hoch schnell!” – Siess, szállj fel gyorsan! – de hogyan? Nem engedték le a teherautó hátsó oldalát, hogy felmásszak. „Schnell, schnell, die Flugzeuge kommen wieder!” – Siess már, mert jönnek a bombázók megint – de hogyan? Kétségbeesve sírtam. Valaki rám kiáltott: „Adj ide a táskáját, siessen és másszon!” Két katona lenyúlt, megfogták a karomat, úgy cibáltak fel a teherautó oldalánál. A bombázás újra kezdődött. A vezető rálépett a gázra, és egy rettenetes lökessel elindultunk, száguldunk a rögös, fagyott úton. A szél csípte az orrom, arcom, szám, beléfagyott a szó. Valaki alám tolt egy faládát, hogy arra üljek le. Meghaltunk két óra hosszat, mire a városba értünk.

„Ist das Raab? Ez Győr?” – érdeklődtem a német katonáktól, de nem tudták. Később megállt a teherautó, és a vezető rám kiáltott, hogy szálljak le. Kértem, hogy vigyenek az állomásra, mert indul a vonatom. Valaki közben leugrott hátulról, és a vezető mellé ült. Magyarul beszélt. A vezető berántotta a kocsi ajtaját, és továbbment. Az állomáson kerestem: hol a vonat? Kitaláltam a rendezőpályára. Könyörögtem, vigyenek oda. Nem lehet, nekik a parancsot kell követniük – mondta a magyar katona. Letettek a teherautóról a táskámmal együtt. Elkeseredve potyogtak a könnyeim: „Nem tudok odaérni a vonat indulásáig, segítsenek rajtam, az anyukám a vonaton van, mennek Ausztriába. Hogy érjek oda négy órára, mikor azt sem tudom, hogy hol van a rendező pályaudvar?”

„Üljön be gyorsan!” – ezzel kinyitotta a teherautó első ajtaját. Becsaptam az ajtót, és máris úton voltunk. Eszeveszetten hajtott, mint egy őrült, a fagyott réteken át, dőlünk ide-oda, azt hittem, hogy felborulunk, mikor megláttam messziről a tehervonatot.

„Ott a vonat, szaladjon!” – mondta és már indult is tovább. Szaladtam, a jéghideg levegő fáj, ahogy a tudómba szívtam. Köhögni kezdtem, de csak füttyöttem, cibálva a táskámat magam mögött. Marhavagonokból állt a vonat, s a mozdony már hozzá volt kapcsolva. Mikor elértem az utolsó vagonot, kérdeztem, hol van a Cornides család. Faképpel néztek rám, mintha borjúhoz beszéltem volna. Szaladtam tovább a következő kocsihoz, ott ugyanúgy. Egyik kocsitól a másikig, senki nem ismerte, akiket kerestem. Talán a hatodik vagy hetedik kocsinál érdeklődtem, mikor megláttam Anyut. Egészen elöl, a mozdony utáni kocsinál állt, és mereven nézett messzire. Úgy látszik, engem várt.

„Anyu! Anyu!” – kiáltottam, de a vonat már füttyült, valaki lenyúlt a mellettem lévő kocsiból, hogy felrántson a vonatra. „Jöjjön gyorsan, nincs idő előre menni” – szólt rám, és követtem a parancsát. Egy nagy lökés, és a vonat megindult. Zokogva estem a jötevőm vállára. Nem tudom, ki volt az. Soha nem láttam őt többet.

A családnk egy harmadosztályú kocsihoz elszállásolt. Négy kétüléssel és négy háromüléssel hely volt. Fici bácsi a csomagokat a két háromüléssel pad közé tette, és arra matracot és egy takarót terített. Anyu és a két gyerek azon aludt. Fici bácsi felettük a csomagtartóban feküdt, én a szemközti oldal csomagtartójában aludtam. Még egy házaspár lakott gyerekekkel a másik részben.

Borzasztó volt a vonaton „élni”. Nem volt világítás, fűtés, ivóvíz, illemhely. Rákapcsoltak egy-egy vonatra, rövid idő múlva kitaláltak valahová, s ott álltunk, amíg egy másik mozdonyt ránk nem kapcsolnak.

Néhány napon belül átjutottunk az osztrák határon. Nagyon fáztunk, a férfiak próbáltak szemet gyűjteni. Rettegtünk, hogy meg ne lássa az SS. Lopni a Német Birodalomtól – talán koncentrációs táborba küldtek volna. Bécsbe érkezve, a rendezőn álltunk sokáig. Arról álmodtunk, hogy jó lenne megnézni Bécsset, mikor is megint ránk állt egy mozdony, és tolt minket kifelé. Visszafelé. Hova visznek? Visszatolnak a határon át? Sokáig tartott a tolatás. Mikor megálltunk, messziről láthattuk Bécsset. Egyszer csak erős morgogásra lettünk figyelmesek. Talán száz amerikai bombázó húzott Bécs fölé. Pár perc múlva potyogtak Bécsre a bombák, innen néztük végig a város megsemmisítését.

A tolatás és álldogálás tovább tartott Ausztriában. Tíz napig utazgattunk a vonaton, míg nem egy fagyos, zúzmárás kora hajnalon megérkeztünk valahová, de nem tudtuk, hogy hová. Megálltunk az éjszakai sötétségben, kint nem láttunk semmit. A mozdony ismét lekapcsolt, és német hatóságok emberek szálltak a vonatra. Kérdeztük, hol vagyunk. „Schärdingben” – mondták. A papírokat kérték. Ldövel hoztak forró pótkávét és lekváros kenyeret. A gyerekek tejet kaptak. Az első meleg étel tíz nap óta. A megpróbáltatás 1945. január 20-án, egy nappal a tizenhetedik születésnapom után ért véget.

Amikor kiszálltunk, és lerakodtak a vagonokból, akkor láttuk, mi minden jött velünk a vonaton. Emberek, lovak, széna, szalma, kofferek, ládák, gyerekokcsik, szekerek. Mindent felraktunk a szekerekre, és nekiindultunk az ezerméteres mászásnak. Az út behavazva. A szekerek magasan megrakva, a kocsisok ismeretlen úton, szakadékok mellett, a sötétben hajtották azokat a lovakat, amelyek sohase voltak igába fogva. Lassan haladtunk. Este lett, mire Rainbachba – egy kis falu, talán tizenöt házzal – érkeztünk.

Az iskolában, két teremben helyeztek el mindnyájunkat. Egy szalmazsák a földön, ennyi volt minden személynek. Két csap állt rendelkezésünkre kint az udvaron mosakodásra, mosásra, fogmosásra és ivásra – hatvan vagy hetven ember részére. Számomra az volt a leggyötrelmesebb, hogy elveszett minden emberi méltóságunk. Minden a két teremben zajlott le, mások, idegenek előtt: férfiak horkoltak, házaspárok veszekedtek, szerelmeskedtek, és újra veszekedtek, gyerekek hisztériáztak, s nem tudtam, hova bújjak, hogy tisztálkodjam, amikor a legnagyobb szükségem volt rá. Így éltünk tíz napig, majd szétosztottak minket mindenfelé a tanyákon.

Mi a papnál kaptunk szállást. A pap nővére, Julika igen jószívű volt, és sok mindent adott nekünk, amire szükségünk volt.

1945 márciusában Garas Pista jelent meg. Futár lett a németeknél, és kibejárt az országból. Mikor távozott, megígérte, megkísérli a szekereket és Mamót kihozni Somorjáról, mielőtt a város orosz fennhatóság alá kerül. Egy héten belül Pista megjelent Mamóval és azzal a szekérrel, amelyen a ládája volt.

Áprilisban az oroszok elfoglalták Bécset, újra félelem szállt meg bennünket. Megint összecsomagoltuk a kis batyunkat, felraktuk a szekerekre, és menekültünk tovább. Persze Mamó megint nem jött. Végig kellett szenvednünk azt a rettenetes utat megint a szekerekkel, éppen úgy, mint januárban. Csak az idő volt egy kicsit jobb. Mikor Schärdingbe értünk, átcsomagolták a szekereket. Engem nem Anyuval küldtek tovább, hanem egy ismerős fiatalasszonnyal. Zuhogott az eső. Valami takaró alá bebújtunk, de csupa víz lett a vékony kabátom. Nagyon elkeseredtem. Anyu megint elhagyott.

Végül is Bajorországban, Pockingtól három kilométerre, Heinrichingben telepedtünk meg egy gazdaságban. Ott kaptunk két szobát tizenkét személyre. Ismét a földön aludtunk, de most már meglették a matraccaink. A gazdasszony megengedte, hogy a konyháján főzzünk, ha segítünk neki kint a földeken, mert férjét és fiát behívták katonának, és az asszony két lányával próbálta a gazdaságot ellátni.

1945. május elején a szénát forgattunk kint a réten, amikor tankokat láttunk menni lent a főúton. Megálltunk. Amerikaiak! Sikerült! Ők szálltak meg, de a közelünkbe se jöttek, haladtak tovább Passau és az osztrák határ felé. Most már tudtuk, hogy a háborúnak vége, mert az amerikaiak elértek minket és a határt. Hallottuk a rádióban, hogy az oroszok és az amerikaiak találkoztak Berlinben, és hogy Hitler eltűnt, öngyilkos lett.

Másnap Berti bácsi azt javasolta, hogy szedjük össze a gyerekeket a gazdaságból, menjünk fel az erdő szélére, hogy virágot szedjünk, labdázunk, ő majd hoz ennivalót. Nyolcan voltunk, énekelve mentünk fel a fenyőerdő felé, vittünk egy labdát is. Feledni akartuk az elmúlt borzalmas hónapokat. Berti bácsi hozott magával almát és kekszet. „Lánc, lánc eszterlánc”-ot játszottunk, amikor megpillantottam egy repülőtet lefelé, egyenesen a mi irányunkba repülni. Elordítottam magam: „Fuss, az erdőbe!”

Felkaptam Beát meg Bertit, rohantam be velük a fa alá, hogy védjem őket a saját testemmel. Az ismerős géppuskalövedek kísérték az erdőbe, egy méterre a nyomunkban. Csak az Isten irtalma védett meg minket, hogy senkit nem találtak el. Miért? Óh, istenem, miért? Gyerekeket bántani, amerikai gép! Gyűlöltem a háborút. Még mindig nincs vége? Meddig kell még szenvednünk?

Néhány nap múlva jöttek az amerikai katonák, összeszedni minden puskát, revolvért, rádiót, fényképezőgépet. Nem beszéltek élelemről, se tüzelőről. Az asszonyok elbújtatták férjeiket, mert azokat a férfiakat, akiket az amerikaiak megtaláltak, elvitték a dachaui fogolytáborba, ami azelőtt koncentrációs tábor volt.

Most, hogy vége volt a háborúnak, aggódtam, mi történhetett Cimbivel. Igazán nem őt okoltam, hogy nem akart magával vinni, de megmondhatta volna őszintén, nem pedig ígérni, hogy jön, s mégsem jött. Ettől függetlenül minden este azért imádkoztam, hogy keressen meg, bár valószínűtlen volt, hogy megtaláljon. De csoda történt. Egyik nap azt látom, hogy egy bicegő óriás közeledik a gazdaság felé. Lefutottam elé. Felkapott a karjába: „Megtaláltalak! Linztől jövök gyalog!” – mondta.

Megtalált. Itt van. Boldog voltam. Három nap múlva tovább kellett mennie. „Meg akarom keresni a nővérem családját. Állítólag itt, 30 kilométerre telepedtek meg.” Másnap elment. Megint keseregtem.

Egy hónap múlva visszajött, de megváltozott. Azt mondta, három hét múlva újra itt lesz, de nem jött. Garas Pista jött autóval. Abba a táborba készült, ahol Cimbi nővére lakott. Mondtam Pistának, hozza Cimbibet magával, amikor jön vissza.

Mikor Pista visszajött, Cimbi nem jött vele. „Van neki egy nagy szerelme” – mondta. Nagyon bántott és fáj. Megint elhagytak. Elegem volt Cimbiből. Mikor megindult a posta, megírtam neki, hogy megszakitottam a jegyességünket.

Milliók menekültek Németországba, és ott ragadtak 1945 tavaszán. Nem volt elég élelem, még jegyre is nehéz volt élelmiszert kapni. Az emberek éheztek, senki nem tudott segíteni, virágzásnak indult a feketepec. A faluban átkozott menekülteknek neveztek bennünket, és féltünk az emberektől. A nagyvárosokban éhen haltak emberek. Nekünk a gazdaságban egy kicsit jobb volt, mert mindig tudtunk vagy cserélni, vagy eladni valamit egy pár tojásért vagy kis darab vajért. Mindenesetre, azért sokszor voltunk éhesek.

1945 őszen még nem lehetett tudni, mi lesz a sorsa a rengeteg menekült-

nek Németországban. A katonai megszállók csak arra voltak felkészülve, hogy megszállják az országot, és megnyerjék a háborút. Nem tudták, hogyan oldják meg a nagy tömegű menekült problémáját, az éhínséget, a lakáshiányt, a féltelen inflációt és a feketepec virágzását. Eisenhower volt a megszállócsapatok feje. Nem tudott megoldást találni, ezért a legegyszerűbb volt kijelenteni: – Kijűjtétek őket vissza, ahonnan jöttek.

Pánik tört ki a menekültek között. Legnagyobb részük nem mert hazamenni a politikai helyzet miatt. Most összefogdosták a menekülteket, vonatra tették, és visszaküldték őket a határon. Elbújtunk, nehogy megtaláljanak. Hetekig nem mentünk az utcára, ezért nem volt mit ennünk. Kijártam a fenyőerdőbe, ahol őszig mindig volt gomba.

Egy idő után elcsendesedett a menekültek összeszedése, kimehettünk az utcára. Nem csak én, de Anyu, Fici bácsi és a szülei is boldogtalanok voltunk Heinrichingben. Egy alkalommal tudomásukra jutott, hogy egy báró család lakik az egyik közeli kastélyban. Felöltöztek ünnepőbe és átsétáltak báró Moreau kastélyába, hivatalos vizitre. Ők szívélyesen fogadták szüleimet, és miután hallották, hogy milyen körülmények között élünk, felajánlottak három szobát részünkre. Beköltöztünk a kleebergi kastélyba.

Átköltözésünk után az öreg Moreau rövidesen díftériát kapott, és hamar elment. Fia vette át a gazdaság vezetését. A bárónő javasolta, hogy segítsek neki a gyümölcsraktárban, és akkor hazavihetem a hibásakat.

Kleeberg, 1947. szeptember 5.: a család nemtetszése ellenére beiratkoztam a passauai magyar gimnáziumba. Negyedhatkor kellett elindulnom, hogy a hat órai vonatot elérjem Ruhstorffban, ami három kilométer gyaloglást igényelt. Gyomoridegességgel szálltam fel a vonatra, és hetvenöt perc múlva megérkeztem Passaubába. Onnan még négy kilométert kellett gyalogolnom a waldwerkei táborba, ahol a magyar iskola volt.

A magyar menekült középiskolai tanárok önként összeálltak, hogy a diákokat összeszedjék és tanítsák. A gimnázium megkapta azt a termet, amit vasárnap templomnak, szombat este táncteremnek használtak. A háború után sok diák menekült Németországba, őket próbálták a tanárok visszacsalogatni, hogy legyen végzettségük, mielőtt kivándorolnak. A tanárok fizetesként nem kértek mást a diáktól, mint hogy hozzanak valami ennivalót, például két-három tojást, vagy vajot, amit a feketepecra venni tudtak, és amivel a tanárok családjukat elláthatták. A római katolikus Karitasz próbált segítségére lenni az iskolának könyvekkel és tananyaggal.

A hetedik – ahova én is beiratkoztam – volt a legnagyobb osztály az iskolában, huszonötven voltunk. A tanárok nem különböztették meg a diákokat, hogy milyen iskolába jártak azelőtt, csak az volt a kritérium, hogy év végére mindenki hozza tudásbeli lemaradását.

Majdnem hét óra volt, mire az iskolából hazaértem. Tudtam, hogy képtelen leszek ezt minden nap megtenni, mert főzöm meg mosnom is kellett, és a tanulásra is kellett időt szakítanom. Hallottam, hogy mások még messzebről utaznak, de csak hetenként kétszer, és úgy tanulnak, mint magántanulók. Nekem is így volt szándékomban tanulni.

A diákok között az a hír járta, hogy a latintanárr vadállat. Amikor először mentem latinórára, megdöbbenve láttam: alacsony ember, erősen őszi hajjal és ragyogó, nefejejskék szemmel, de a szemei keresztülszúrtak, ha rád nézett. Regős János latintanárr szigorú volt, ha valaki felhergelt. Amikor a második órára mentem, megkérdezte, hogy miért nem készültem el az előző napi leckével. Mikor el akartam magyarázni, hogy nem voltam ott az előző nap, és nem tudtam a leckéről, rögtön közölte, hogy meg fogok bukni. Méregbe gurultam, és felkerestem a vonaton, hogy sérelmemet orvosoljam: „Tanár úr kérem, ön végtelenül igazságtalanul hordott le engem az egész osztály előtt, mert magának fogalma sincs arról, milyen nehézségeket kell leküzdenem, hogy idejárhassak az iskolába, és ha maga már most el akar buktatni, akkor jobb lesz, ha nem is jövök többet.”

János először meghökkent, nem szokott hozzá, hogy egy diák ki merje nyilvánítani a véleményét, de vérbeli tanár is volt, nem tudta volna elviselni, hogy elveszítsen egy tanulni akaró diákot. Rögtön leültetett maga mellé, és kérte, mondjam el a nehézségeimet. A legközelebbi hétfői napon, mikor ismét Passaubába utaztam, János leugrott a vonatról a ruhsdorfi állomáson, odahívott,

ahol ő ült, mondva, hogy tartott fenn nekem helyet. Bocsánatot kért, és elmondta, ha be akarom hozni az elmaradt latin és matematikai leckéket, szívesen segít a vonaton, amíg utazunk reggel és délután.

Attól a naptól kezdve tanított az utazás alatt. A ruhastorfi állomáson lekísért, és egy kézcsokkal búcsúzott. Pár hét múlva azt az elgondolást közölte velem János, hogy szerdán és szombaton csak fél napokat tanít, akkor lenne ideje Kleebergbe jönni, tanítani engem, mert attól fél, hogy ez a négy óra hetenként kevés mindarra, amit nekem az évvégéig meg kell tanulnom. Megköszöntem neki, de rögtön tudomására adtam, hogy nem tudok fizetni, legfeljebb ebédet adhatok neki azokon a napokon.

„Nem akarok ezért fizetést, de ígérje meg, hogy komolyan fog tanulni. Az nekem elég.”

Otthon sokat meséltem a latintanárjáról, és kíváncsisággal várták az érkezését. Amikor bemutattam Anyunak, később Mamónak, nyoma sem volt a szarkasztikuságának, inkább félszegnek tűnt. De később megtalálta a hangját. Röviddel ezután kakaót hozott egy üvegben.

„Úr Isten, nem láttam kakaót, mióta Szerencsről eljöttünk. Miért hozta ezt nekem a tanár úr?” „Láttam, hogy nincs mit ennie, csak a két kis fekete zsemle, amit a jegyére vesz minden reggel. Miért nem hoz más jegyet magával, nem lehet egész nap kora reggeltől késő estig két kis fekete zsemle. Amikor elmondtam neki Anyu véleményét, nagy igazságtalanságnak tartotta. „Hogy jön a család ahhoz, hogy a maga kártyáit a saját étkezésükhöz használják fel?” Attól a naptól mindig hozott valamit enni. Nem akartam elfogadni, mert azt az ő érzelmi kártyájából vette meg, de szabadkozott, hogy neki több van, mint amit meg tud enni, mert éjszakánként magyar vagyont őriz. Egy nap azzal lepott meg, hogy felajánlotta, eljön vasárnap helyettem fát vágni, csak hogy tanulhassak közben.

Itt volt egy ember, aki törődött velem, segített, ennivalót hozott és tanított. Mióta Aputól elváltam, senki nem volt így a segítségemre. Egyelőre apai alanyt láttam benne, és természetes módon szerettem. Egyik nap egy csomó papírfélt adott a vonaton. Azt hittem, leckét készített. Mikor olvasni kezdtem, akkor ébredtem rá, hogy verseket írt hozzám. Szerelmes verseket.

Ő is belém szeretett. De mivel egyelőre más nem történt, mint az, hogy megvallotta, és én sem tagadtam, hogy tetszik, a húsz év korkülönbség nem látszott problémának. Anyu ismét megoldódni érezte a belőlem származó problémákat, és lassanként János felé tuszolt.

1948 február első napjaiban Anyuék a francia zónába akartak kerülni, mert szerencsi barátaik arról beszéltek nekik, hogy Brazíliába fognak kivándorolni. Az amerikaiak ellenségnek nézték a magyarokat, és nem vették be őket az Egyesült Nemzetek menekült (IRO) programjába. A franciák sokkal könnyebben vették a dolgokat.

Mielőtt Anyu és Fici bácsi elutaztak, Anyu félbeszakította a tanulást, hogy búcsúzni akar Jánostól. „Tanár úr kérem, vigyázzon a lányomra!” – mondta. Ő megígérte. Azt azonban egyikünk sem tudta, hogy János külön élt a feleségétől, és volt egy kislánya meg egy fia. Később mondta ezt el nekem, de hozzáfűzte, hogy soha nem térhet vissza Magyarországra, mert a németeknek dolgozott a MÁV-nál, és hogy soha nem szerette a feleségét. Szerelmesen és húszévesen mindezt elhittem.

Márciusban Fici bácsi visszajött Freiburgból – francia zóna volt akkor – hogy a gyerekeket magával vigye. Anyu állást kapott a francia katonaságnál, mint tolmács, ott marad addig, míg nem emigrálnak. Elvesztettem anyámat is, legközelebb 1993-ban találkoztam vele Canberrában, a gyerekekkel pedig 1994-ben.

Németországnak új jövője lett. Az értéktelen Reichsmarkot kivonták a forgalomból, és új devizát vezettek be – a Deutsche Markot. Az átváltás 1948 június utolsó vasárnapján történt. Mintha valaki varázsvesszővel ütött volna egyet, az üzletek kirakataiban milliófajta áru, a leggyönyörűbb választékban, egy éjszaka alatt egyszeriben minden előkerült. Abban az évben az iskola is jobban állt. Az amerikaiak ráébredtek, hogy kellene a magyar iskolát is segíteni, mert megkövetelték, hogy angolul érettségizünk. Szeptemberben visszamentem az iskolába, és megkérve nyeltem, hogy beköltözhessek a leányintézetbe. Ez egy szoba volt a tábortan, melyet egy tanárnő felügyelt. Beköltöztem, János

pedig írt Apunak. Megkérte a kezemet levélben, és Apu segítségét kérte az ő válása elintézése végett. Apu azt válaszolta, hogy először le kell érettségiznem, s ha még mindig a János felesége akarok lenni, akkor segít.

János levélben Anyutól is megkérte a kezemet. Anyu azt válaszolta, hogy csak napok kérdése, és hajóra szállnak Brazília felé, de csak azt tudja ajánlani, hogy esküdjünk meg, még mielőtt utánuk megyünk. Végre megoldódik Anyunak az életem.

Érettségi után a tábortanban maradtam, ahol kaptam egy emeletes ágyat. Tizenketten laktunk egy barakkszobában. János szerzett a fűrészlombból fenyőfa széldeszkat, és elbarikádozta a „saját” sarkomat. Azt bevontuk papírral, szereztünk egy kis vaskályhát, ami melegített, s akkor már megnyugodtam.

Kéthetenként lehetett tusolni és mosni, akkor kaptunk meleg vizet. Az étel nyomorúságos volt. Hetenként egyszer közmunkára kellett menni. Kaptam egy kis pénzt is, mert diákokat korrepetáltam. Elmentem egy magyar cukrászhoz, és fizettem neki, hogy tanítson meg a mesterségre. Két éjszakát dolgoztam nála hetenként. Annyit tanultam nála, hogy megkaptam a német hatóságoktól a tanoncképesítésemet. Így akárhová emigrálunk majd, szakma is lesz a kezembem.

János válása elhúzódtott. Már nyugtalankodtam, de végül csak-csak megjött a válásról szóló dokumentum. Jánosnak Simbachból kellett megérkeznie az esküvőnk napján. Egyedül gyalogoltam a grubwegi anyakönyvi hivatalba.

Így jelentünk meg az anyakönyvvezető előtt 1950. június 17-én. Amíg ő az iskolában tanított, a kivándorlásra és csomagolásra kellett készülnöm. Hogy miért akartuk elhagyni Európát, annak több oka is volt. Az egyik az, hogy a koreai háború kitörése után rettegtem az újabb háborútól. Emellett az a hír járta, becsukják a waldwerkei táborát. Az iskolát is máshová helyezték, a tanárok pedig nem találtak állást. Így minden arra készítetett bennünket, hogy új hazát keressünk.

János megindította a kivándorlási eljárást. Levelet írt az ENSZ menekültekkel foglalkozó részlegéhez, segítséget kérve. Július elején megkezdtek az emigráció kálváriáját. Amberg volt az első lépés, ott kellett megszerezni a szükséges papírokat, hogy hontalanként regisztráljanak bennünket, és csak aztán lehetett szó arról, hogy megpróbáljunk új hazát keresni valahol a nagyvilágban. 1950 júliusának végén vonultunk be Ambergbe, az ENSZ menekültügyi részlegének táborába, ahol tudatták velünk: hogy Schweinfurtba kell mennünk, hogy megkérve nyeljük a kivándorlást. Öt napot adtak Passauban az utolsó teendőkre – csomagolásra, búcsúzásra és elszakítani a képzeletbeli szálát apukámtól és a magyar hazámtól.

Elsőként a brazil konzulátusra mentünk, de közölték, hogy bezárták a kvótát. János örült, hogy távol került anyósától, de én szomorúan fogadtam a hírt. János Nigériát emlegette, hogy oda akar menni, de erre nem voltam hajlandó. Az USA-kvóta is betelt, Svájc pedig nem fogadott be csak gazdag embereket. Kanadától János félt a hideg miatt, így Ausztráliába kértünk beutazást. Megkezdődött az újabb hosszas procedúra.

Időközben Ausztrália valamilyen oknál fogva leállította a szerződésünket. Óvónői állást kaptam az IRO sengwardeni táborában, és vártuk, hogy sorsunk valamiként alakuljon. December 6-án hívtak be az irodába. Legnagyobb meglepetésemre azt az utasítást kaptam, hogy menjek haza, csomagoljak össze, mert Aurichba megyünk. Oda megérkezvén, a nevünk már szerepelt a Fairsea nevű hajó listáján, mely december 21-én indult.

A Fairsea fehéren világított a wilhelmshaveni kikötőben, amikor a vonatról leszálltunk. A hűvös, kék decemberi ég háttérével úgy nézett ki, mint egy képeslap. Nagyon kicsinek tűnt ahhoz, hogy kilencszáz emberrel ilyen hosszú útra menjem, egészen Melbourne-ig. Mi, gyermektelen asszonyok és lányok, a víz szintje alatt, a motorok feletti teremben emeletes ágyakat kaptunk. Száznyolcvan voltunk egy teremben. Rövidesen hallani lehetett a gépek zúgását alattunk. Csak néhány sirály búcsúztatta kísérve egy ideig a hajó kivándorló, nyomorult utasait. . .

1951. január 19-e, huszonharmadik születésnapom volt. Megérkeztünk Ausztráliába, Port Philip Baynál lehorgonyoztunk. Nagy optimizmussal néztem új hazánkra, Melbourne körvonalaira, a távoli ködben. Akkor azt hittem, hogy Ausztrália lesz az új hazám – de negyvenhat év alatt sem lett hazám.